

Dlouhodobě sledované vývojové ukazatele na Mistrovství světa v období 1990 – 2014

Mgr. Pavel Frýbort, Ph.D a Ondřej Janda – Trenérsko metodický úsek FAČR

Mistrovství světa ve fotbale se koná jednou za čtyři roky. Setkávají se zde nejlepší fotbalisté ze všech kontinentů. Z tohoto pohledu je opakovaná analýza prostřednictvím sledování mistrovství světa velmi důležitým nástrojem, který zaznamenává aktuální stav (co je charakteristické pouze pro dané MS nebo naopak co je typické po delší dobu v řádu několika let). Tento stav je evidován od roku 1966, od kdy FIFA vydává technické reporty, nicméně jejich obsah, témata a nakonec i metodika sledování vybraných ukazatelů/herních činností se navzájem liší. Nicméně, v posledních 25 letech, můžeme při jejich zpracování sledovat jistou jednotnost, která umožňuje objektivní posouzení a následnou interpretaci.

Tímto příspěvkem chceme napomoci rozšířit poznatky trenérů o **dlouhodobých vývojových tendencích**, které se tak stávají kritickými ve fotbalové přípravě. Současně mají obrovskou dynamiku (vývoj) a stávají se středem zájmu kvalifikovaných trenérů/koučů, ale nakonec i laické veřejnosti (rodičů, novinářů, funkcionářů). Tato perspektivnost dlouhodobě **dominantních trendů**, vždy vymezuje současné moderní pojetí a následně se mohou stát impulsem pro změny v tréninkovém procesu mládeže a dospělých.

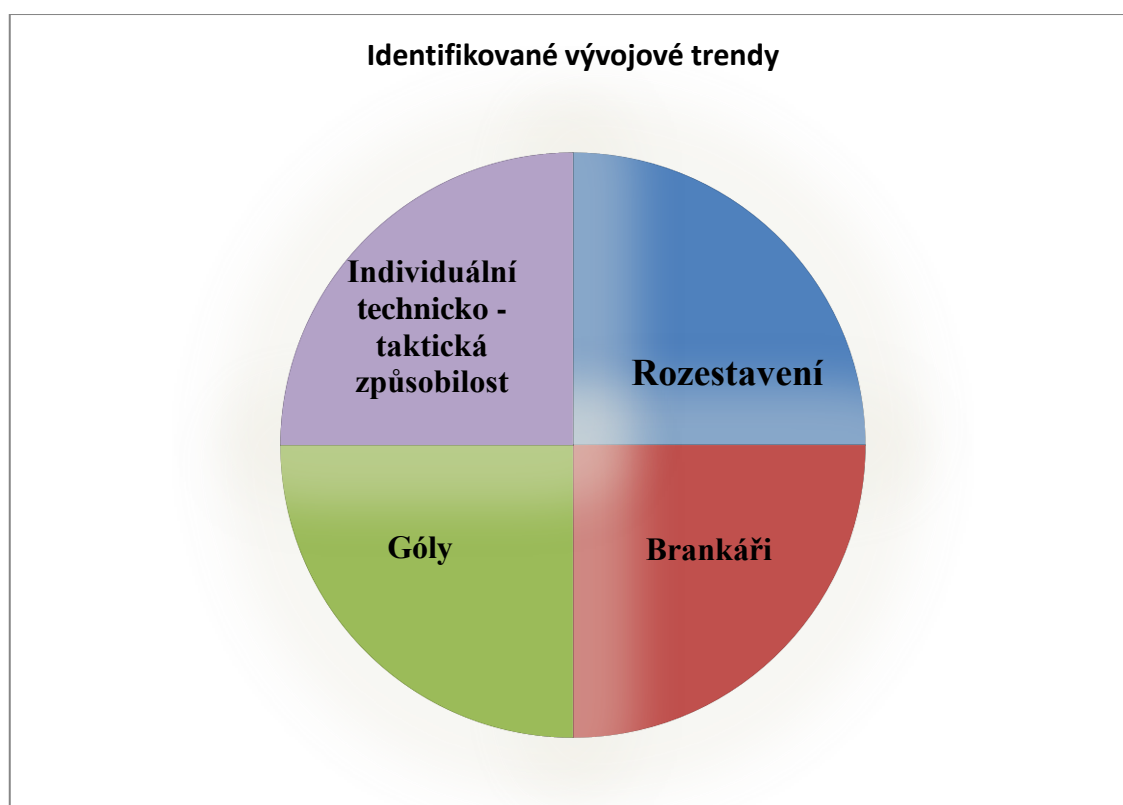
Zdrojem pro identifikaci popř. komparaci a následnou interpretaci vývojových trendů na MS byly použity **sekundární dokumenty** - technické reporty FIFA, odborné výstupy z časopisu Fotbal a trénink a metodické materiály publikované v období 1990 – 2014, (Obr. č. 1). Tato strategie zkoumání otevírá přístup k informacím, které by se jiným způsobem těžko získaly.

Obr. č. 1.

Výsledkem podrobného studia prostřednictvím komparativního historického výzkumu více časových období definovali 14 herních činností/charakteristik, které byly obsahem zkoumaných dokumentů. Následně pomocí metody enumerace a kódování jsme identifikovali **čtyři proměnné (vývojové trendy, graf č. 1)**, o kterých je objektivně referováno v technických reportech nebo jiných odborných materiálech MS v období 1990 - 2014.

Graf č. 1. Vývojové trendy

Rozestavení

Na MS 1990 bylo u nejúspěšnějších mužstev realizováno základní rozestavení 1:2:5:2 s určitými odlišnostmi ve složení obranné řady v souvislosti s počtem útočných hráčů soupeře, a stejně i počtu středového bloku. Převažovalo rozestavení se třemi hráči v obranné formaci s klasickým liberem. Přední stopaři i libero se kromě standardních situací do útočné fáze nezapojovali. Stopaři v obranné formaci byli převážně využíváni pro osobní využívání vysunutých hráčů soupeře. Nicméně podle FIFA na MS 1994 téměř polovina mužstev už hrála bez klasického libera a v této souvislosti převládalo zónové bránění nad osobním. Mezi další varianty patřilo rozestavení 3-6-1, 4-4-2, 4-5-1, které často se měnící v průběhu utkání. Některé týmy i nadále preferovali vzhledem k typologii hráčů rozestavení 3-5-2 s liberem. Podle technické komise FIFA na MS 1998 zcela jednoznačně převládala zónová obrana bez libera v jedné linii. Přesto byly zjištěny tři typy rozestavení v obranné formaci: a) dva stopaři a dva střední záložníci, b) s jedním liberem za a s jedním před dvěma osobně bránícími hráči a c) dva stopaři a centrální záložník. U 75% týmů převažovalo rozestavení se třemi obránci v jedné linii, ale to nic nemění na skutečnosti, že rozestavení se čtyřmi obránci v jedné linii není budoucností fotbalu.

Na MS 1990 se objevilo poprvé rozestavení 4-4-2 se čtyřmi obránci v linii. Před zónově bránící obrannou řadou operoval „zametač“ středové formace, ze kterého se postupně vyvinul tzv. defenzivní štít. U mužstva Brazílie se objevil tzv. obranný zámek (složený ze čtyř hráčů – libero, stopaři, defenzivní štít) s cílem zesílit pokrytí středu hřiště. Na MS

2006 tým Itálie uplatňoval základní rozestavení 4-4-2, 4-4-1-1, 4-2-3-1, z nichž některé používala alternativně. Ve středu hřiště vytvářeli tzv. „diamant“ (kosočtvercové postavení).

Využívání vertikálních prostorů krajními obránci bylo typickým znakem MS 1998 při podpoře útočné fáze hry např. vítěz turnaje Francie, nastupovala se dvěma defenzivními záložníky a dvěma stáhnutými útočníky do rozestavení 4-2-1-2-1. Současně rozestavení Francie při přechodu z útoku do obrany využívalo variantu 4-3-3. Bránění v první linii se třemi hráči znemožňovalo proniknutí do obrany středem a v podstatě určovalo soupeři způsob řešení jeho útočné fáze (buď dlouhou přihrávkou za obranu, nebo kombinačně po stranách hřiště). Naproti tomu se na MS 1990 v útočné řadě vyskytovalo rozložení se dvěma koncovými hráči nebo s jedním konstruktivním a jedním koncovým typem hráče.

Na MS 2002 hráčská funkce libero ztratilo opodstatnění. Nositelem vývojových trendů byl tým Brazílie. Tento tým nastupoval v rozestavení (3-6-1 s různými modifikacemi do 3-4-2-1, tři střední obránci v řadě a dva štítovní středovní hráči tvořili základ obranného bloku). Ve středové formaci dále nastupovali dva krajní hráči po celé hloubce vertikálního prostoru a dva ofenzivní středopolaři. Dále, téměř polovina družstev nastupovala se třemi obránci v rozestavení (3-5-2), přičemž jeden hráč se stal prospěšným pro středovou případně útočnou řadu. Velmi podstatným znakem bylo, že některá družstva byla schopna měnit výchozí rozestavení v průběhu šampionátu. Neustálý účelný pohyb hráčů do hloubky, ale i do šířky a prolínání hráčů jednotlivých řad, výměna postů byl zvláštním charakteristickým znakem MS.

V roce 2006 vítězové z Itálie uplatňovali základní rozestavení 4-4-2, 4-4-1-1, 4-2-3-1, z nichž některé používali jako alternativu. Ve středu hřiště vytvářeli tzv. „diamant,“ (kosočtvercové postavení). Rozestavení 4-2-3-1 je tak tedy poprvé popsáno na MS 2006. V následujících letech zaznamená toto rozestavení velkou popularitu s využitím nejen u nejlepších klubových týmů, ale stane součástí týmové strategie v mnoha klubech hrající českou Gambrinus ligu resp. SYNOT ligu. Toto potvrzuje následující MS 2010, kdy se většina expertů shodla na převládajícím rozestavení 4-2-3-1 např. Španělsko, Německo, Nizozemsko s proměnou na 4-3-3 či 4-5-1 nebo 4-4-2 Argentina, Mexiko. V této souvislosti tito odborníci mluví o dalším vývojovém stupni. Nicméně, tento předpoklad se nenaplnil, protože v průběhu MS 2014 došlo ke snížení využívání rozestavení 4-2-3-1 než na předcházejícím MS 2010 a navíc, čtyřobráncové rozestavení již není dogma. Dále se u družstev na MS 2014 zaznamenala různá základní rozestavení: 4-1-4-1, 4-2-2-1, 4-4-2, 4-3-3, 4-5-1, 3-5-1, 5-4-1, 5-3-1-1, 5-3-2, 5-2-3 a 3-4-3. Dodáváme poznatek, že úspěšné týmy na MS 2014 dokázaly flexibilně měnit v průběhu utkání výchozí rozestavení resp. základní postavení v obranné fázi (ZPOF).

Individuální technicko – taktická způsobilost resp. dynamická individuální herní kompetence hráče

Je charakterizována vysokou dovednostní a kondiční úrovní a projevuje se ve splnění jak individuálních, tak následně skupinových a týmových útočných a obranných herních úkolů. Rozhodujícím indikátorem individuálního a týmového herního výkonu je tzv. dynamická technika (technika za ztížených/náhodně proměnlivých podmínek v herním ději při řešení herních situací) resp. individuální technicko – taktická způsobilost/dynamická individuální herní kompetence hráče. Vysoká úroveň způsobilosti/kompetence je základním předpokladem k úspěšnému plnění herních úkolů. Výsledným produktem je dynamizace herních činností, jež je indikovaná:

- a) rychlou a navíc správnou volbou taktického rozhodnutí „co dělat“ a následně,
- b) rychlou a navíc úspěšnou realizací tohoto taktického rozhodnutí v časoprostorové tísně/tlaku „dělat to“.

Dynamizace herních činností obsahuje např. tyto elementární dovednostní prvky:

1. klamný pohyb před úspěšným převzetím míče,
2. efektivní anticipace budoucího vývoje herní situace,
3. driblink s míčem ve vysokých rychlostech,
4. vysoký výskyt úspěšných osobních soubojů 1:1,
5. vyšší frekvence odebrání míče v osobním souboji,
6. vyšší frekvence úspěšně realizovaných přihrávek (do stran, ale zejména průnikových),
7. utajení záměru následné činnosti.

Úspěšné zřetězení těchto elementárních dovednostních prvků, vede ke zrealizování např. časované útočné kombinace přihráj a běž, která je znakem těch lepších mužstev na určité výkonnostní úrovni.

Připomínáme fakt, tak jak bylo publikováno ve F a T 2/2015 (autor Frýbort, Andrýsek) že pro dominantní většinu profesionálních hráčů registrovaných ve FAČR tzn. včetně hráčů SYNOT ligy je typickým znakem deficit v klamném pohybu před úspěšným převzetím míče a nižší frekvence úspěšně realizovaných přihrávek (jak do stran/neútočné, ale zejména průnikových/extra/klíčovými) (zdroj softwarový program Instat, tabulka č. 1). Hráči SYNOT ligy v porovnání s hráči z Bundesligy, CHL a EL zaostávají v herní činnosti - přihrávání. Celkově je tedy menší počet přihrávek (cca o 60 – 70 za utkání) se současně 5% menší úspěšností (významný rozdíl) v realizaci této herní činnosti (míč nepřevezme spoluhráč). Vyústěním je průměrně vyšší počet soubojů a dlouhých přihrávek, přispívající k vyšší frekvenci přerušení útočných kombinací. Hra jako taková ztrácí na plynulosti a získává punc „kostrbatosti“. Časoprostorový tlak soupeře klade vyšší nároky na rychlost myšlení, taktické rozhodování a hlavně realizaci tohoto rozhodnutí v podobě provedení a

následného řetězce dalších činností, ať už jsem hráč s míčem nebo bez míče (kam a kdy naběhnu, snaha při převzetí míče vyřadit soupeře).

Tabulka č. 1. Výsledky týkající se počtu přihrávek, soubojů a dlouhých přihrávek.

Soutěž/tým y	Celkový počet přihrávek/přes ných	Neútočné-do stran přihrávky/přes ných	Dlouhé přihrávky/přes ných	Celkový počet soubojů
Gambrinus liga 2013/2014	447/341 (76%)	130/127	46/28	193
CHL 2013/2014	520/432 (81%)	194/192	35/22	166
EL 2013/2014	502/406 (81%)	183/180	39/24	175
SYNOT liga 2014/2015	449/345 (76%)	119/116	-	200
Bundesliga 2014/2015	494/392 (79%)	152/151	-	190

Brankář

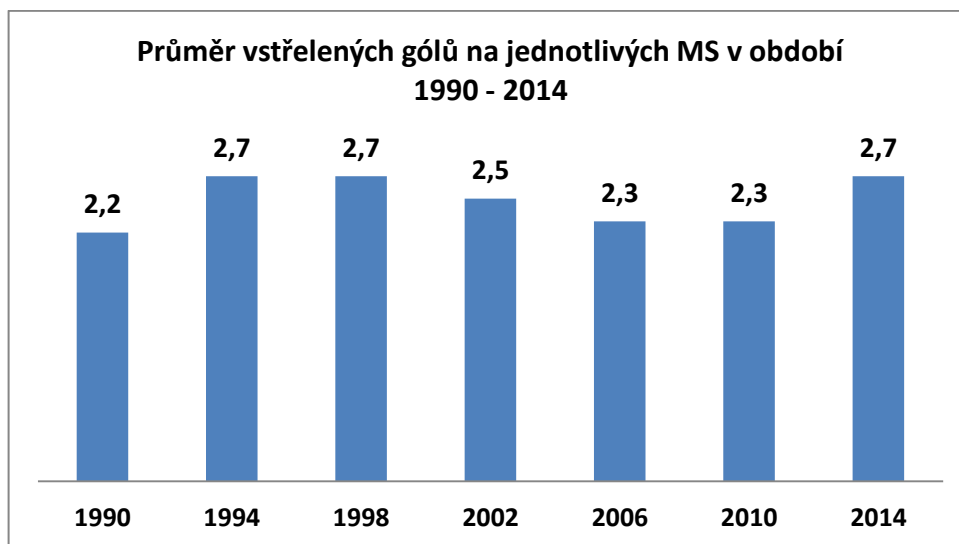
Odborníci identifikovali dva základní typy brankářů. První typ je tzv. čárový brankář, který upřednostňoval základní postavení asi 1 m před brankovou čarou. Druhým typem je brankář, který dynamicky měnil své základní postavení. Na MS 1994 byl v této hráčské funkci zaznamenán vysoký počet chybných zákroků oproti minulým turnajům pořádaných FIFA. Po chybách brankářů padlo 21 gólů (14,9%), na MS 1990 v Itálii to bylo jen 12 gólů (10,4%). Řada gólů padla po lobu soupeře kvůli vysunutí brankáře až za hranici pokutového území. Od autorů je popisována změna, týkající se vyšší dovednostní úrovně brankářů nicméně, na MS 1998 se brankářský standard nezlepšil, ale většina klubových týmů už má své specializované trenéry brankářů.

Faktický dopad tohoto opatření je možné vysledovat na MS 2002, kdy funkce brankáře prošla mnoha změnami a stala se dominantnější. Výkony brankářů na tomto MS byly velmi kvalitní nejen v pokutovém území, ale i mimo něj, kde odvraceli mnoho nebezpečných situací. Přesto byla vidět poměrně velká chybovost i u zkušených brankářů. Technická komise FIFA hodnotící MS 2014 zdůraznila, že fotbalová příprava brankáře se oproti předchozím letům zkvalitnila a projevem je vyšší úroveň herních dovedností, které jsou realizovány v pokutovém území dolními končetinami. Znamená to, že nejlepší brankáři (Neuer, Navas, Bravo) jsou vybaveni způsobilostí zpracovat, převzít míč a realizovat časovanou přihrávku. Touto změnou jsou brankáři dalším hráčem v poli, který se může úspěšně zapojit do držení míče, tzn. účastnit se útočných herních kombinací.

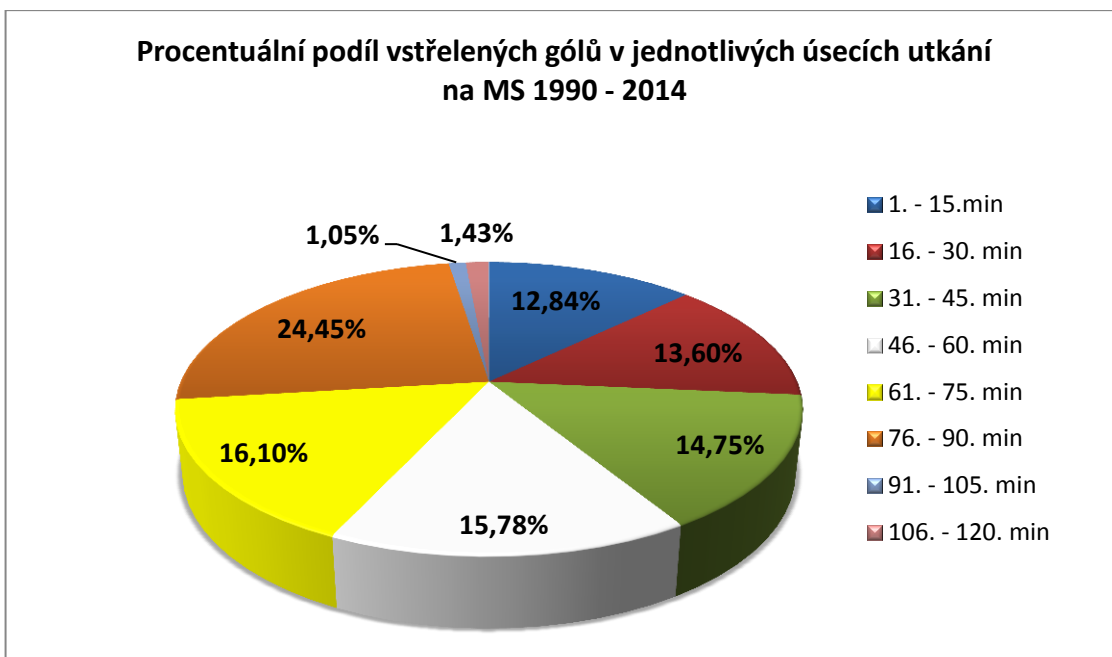
Na tuto změnu reagovaly i kluby v České republice, kdy všechny profesionální kluby disponují trenérem brankářů a u mládežnických kategorií jsou jedenkrát až dvakrát týdně uskutečňovány specializované tréninkové jednotky pro brankáře. Současně, Fotbalová asociace České republiky pořádá od roku 2013 vzdělávací trenérsko manažerské kurzy Trenér brankáře A licence a Trenér brankáře B licence. Cílem kurzů je zvyšovat odbornou způsobilost trenérů brankářů.

Góly

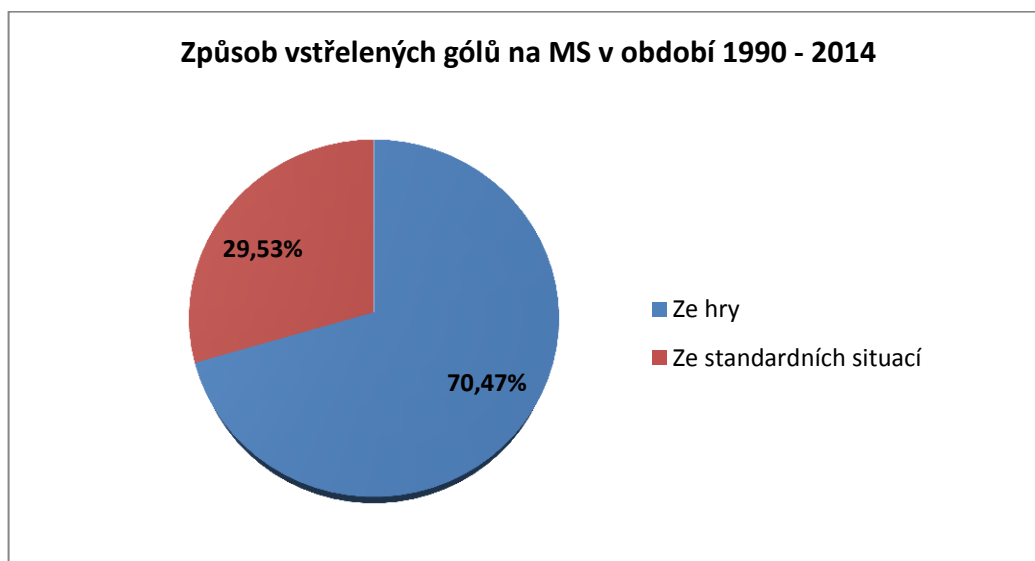
Počet vstřelených gólů je konečným naplněním strategického cíle fotbalu. Z tohoto důvodu je tento cíl středem zájmu pozorování. Naše zjištění poukazují na fakt, že nejvyšší průměr vstřelených gólů byl dosažen shodně na MS v roce 1994, 1998 a 2014 (2,7 gólů/utkání) (graf č. 2). Naopak nejnižší průměr byl zaznamenán na prvním sledovaném MS v roce 1990 (2,2 gólů/utkání). Nejvíce gólů bylo vstřeleno v časovém rozmezí od 76. do 90. minuty utkání (24,45%). Naopak nejméně gólů padlo v prodloužení a od 1. do 15. minuty utkání (12,84%). Vzestupnou tendenci vstřelených gólů lze sledovat v časovém rozmezí mezi 16. – 30. min. utkání v období 1990 – 2014. Naopak, opačný trend vstřelených gólů lze sledovat v časovém rozmezí mezi 31. – 45. min. utkání (graf č. 3). Zajímavým zjištěním naší studie, je podíl vstřelených gólů hlavou (20 %) v porovnání s dolní končetinou (80 %). Prostřednictvím našeho šetření jsme se snažili odpovědět na velmi diskutovanou otázku týkající se významnosti standardních situací při vstřelení gólu. Dospěli jsme k závěru, že podíl vstřelených gólů ze standardní situace je (29,5 %) v porovnání s góly vstřelenými ze hry (70,5 %) (graf č. 4). Ze 1051 gólů, které byly vstřeleny na MS v období 1990 – 2014, se nejvíce podíleli útočníci (55,66%) (graf č. 5), poté záložníci (31,97%) a nejméně obránci (10,56%).

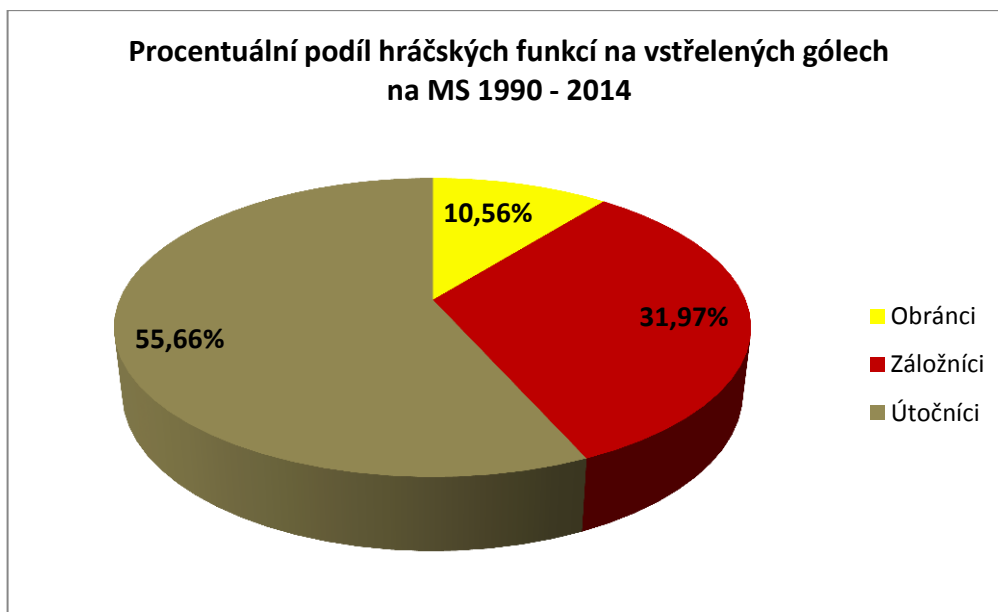
Graf č. 2: Průměr vstřelených gólů na jednotlivých MS v období 1990 – 2014

Graf č. 3: Procentuální podíl vstřelených gólů v jednotlivých úsecích utkání na MS 1990 - 2014

Graf. 4. Podíl vstřelených gólů ze hry vs. standardních situace

Graf č. 5: Procentuální podíl hráčských funkcí na vstřelených gólech na MS 1990 – 2014

Závěry do praxe:

1. dlouhodobě a jednoznačně se potvrzuje trend ve výchově mládeže k univerzálnosti/komplexnosti hráčů, kteří jsou způsobilí rychle a správně se adaptovat na vyvíjející sled herních situací v podmínkách vysokého fyzického zatížení. Znamená to, že takto komplexně připravený hráč disponuje vzhledem do herních souvislostí, ví co dělat a dělá to, a toto realizuje velmi rychle a opakovaně pod vlivem intermitentního pohybového zatížení.

Základ naší pozornosti musí být proto zaměřen na přípravu talentované mládeže, jež musí naplňovat základní cíl dlouhodobého a systematického tréninkového procesu, tzn. dosažení vysokého stupně individuální technicko – taktické způsobilosti.

2. Další významnou charakteristikou je hráčská funkce brankář, která je středem zájmu po celé časové období. Nicméně hráči, v této hráčské funkci v posledním desetiletí významně zlepšili herní výkon, zejména v indikátoru technické způsobilosti. Následně tento ukazatel, umožňuje vyšší míru variability např. při řešení herních situací, projevující se ve způsobu zakládání útoku nebo výskytu vybíhání za pokutové území.
3. Z nálezů týkající se způsobu rozestavení, můžeme usuzovat, že nepanuje shoda, zdali nastupovat v rozestavení se třemi nebo čtyřmi obránci a vždy záleží na míře osvojení daných úkolů v rámci jednotlivých hráčských funkcí vycházející z individuální technicko - taktické způsobilosti hráče. Můžeme sledovat, že rozestavení 4-4-2 je po celé časové období standardem, libero definitivně vymizel v roce 1998 a v roce 2006 a 2010 se velmi výrazně využívalo rozestavení 4-2-3-1,

které bylo v roce 2014 na ústupu. Je již obecně známo, že v dnešním fotbale většinou dominují týmy, které chtějí hrát ofenzivně s cílem dávat góly nežli se primárně soustředit na obrannou fázi s minimální aktivitou v útočné fázi.

4. Nejvyšší průměr vstřelených gólů byl dosažen shodně na MS v roce 1994, 1998 a 2014. Naopak nejnižší průměr byl zaznamenán na prvním sledovaném MS v roce 1990. Nejvíce vstřelených gólů padlo v časovém rozmezí od 76. do 90. minuty utkání. Naopak nejméně gólů padlo v prodloužení a od 1. do 15. minuty utkání.

Závěry našeho šetření nabízí základní rámec vývojových trendů/charakteristik, které je i nadále vhodné sledovat a následně komparovat v průběhu budoucích analýz MS. Současně nám tento přístup zajistí sledování dalších možných vývojových trendů, zajišťující úpravu vzdělávacího procesu trenérsko manažerských kurzů UEFA a FAČR a odborných seminářů pořádaných FAČR a UČFT zaměřených na sportovní/fotbalovou přípravu talentované mládeže.